

N M-2
5073

Obligāts kontroleksemplārs

×

1948

G A D A

dziesmu
svētki

(MATERIALI PĀRRUNĀM)

×

LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES
KULTURAS UN IZGLĪTĪBAS IESTĀŽU KOMITEJA

660551

0313039133

~~604.177~~

1948. GADA DZIESMU SVĒTKI

▼▼▼▼▼ isos mūsu republikas novados, pilsētās un pagastos pašlaik notiek intensīva gatavošanās Dziesmu svētkiem. Šinī vasarā uz Rīgu dosies vairāki simti koru ar daudziem tūkstošiem dziedātāju, lai demonstrētu Padomju Latvijas darba ļaužu kultūras sasniegumus, apliecinātu savu morāli politisko vienību, savu mīlu pret socialistisko dzimteni, padomju valdību un visu uzvaru organizētāju un iedvesmotāju Ļeņina-Staļina partiju. Vēl lielāks dalībnieku skaits piedalīsies aprīķu dziesmu dienās, kurām pieteikušies apmēram 60.000 dziedātāju. Tās būs ievērojamas visas latviešu tautas svētku dienas, kurām ir liela kulturala un politiska nozīme mūsu republikas dzīvē. Par Dziesmu svētku izcilo nozīmību runā vispirms tas, ka tie notiks zem galvenā mūsu šīsdienas dzīves lozunga — piecgadi četros gados. Dziesmā, kas pāršalks visu republiku un kuru dzirdēs pārējās mūsu dzimtenes tautas — izskanēs latviešu tautas griba atdot visus savus radošos spēkus un enerģiju tālākam socialistiskās zemes saimnieciskās un kulturalās dzīves plaukumam. Šajā dziesmā mēs dzirdēsim darba ļaužu apņēmību pārvarēt visas grūtības ceļā uz komunismu, gūt jaunas arvienu nozīmīgas uzvaras socialistiskās valsts celtniecībā, iet droši un nelokāmi to ceļu, pa kuru mūs ved boļševiku partija un lielais Staļins.

Nekad pagātnē latviešu tauta nav gatavojusies dziesmu svētkiem tā, kā viņa to dara šodien. Un tas ir pilnīgi saprotams. Mūsu tautai ir dotas visas iespējas izraisīt savus radošos spēkus. Socialisma iekārta atklāj tai neizsīkstošus kultūras jaunrades avotus. Padomju tauta pati veido savu dzīvi, pati darina savu kulturu, kas ir visprogresīvākā pasaulē. No tās vidus izvirzās arvien jauni un jauni talanti, kuriem nodrošināta neaprobežota attīstība. Tāpēc mūsu zemē uzplaucis nepieredzēts kultūras darba vēriens.

*

Dziesmu svētki pie mums notikuši arī pagātnē. Taču pietiek ieskatīties šo dziesmu svētku būtībā, lai redzētu kardinalu atšķirību starp dziesmu svētkiem toreiz un tagad — padomju iekārta apstākļos. Pirms padomju varas nodibināšanās Latvijā,

tauta uz saviem pleciem nesa smagu ekspluatācijas jūgu. Darba tautai nebija tiesību piedalīties valsts politiskajā, saimnieciskajā un kulturalajā dzīvē. Visu progresīvo, dzižo un skaisto, kas mīta darba cilvēkos — toreiz žņaudza valdošās šķiras. Brīvības cīnītāji, labākie latviešu tautas dēli un meitas, izcietā neskaitāmas vajāšanas, smaka cietumos, bija spiesti panest pazemojumus un dzīvoja nabadzībā un trūkumā. Šai sakarībā mēs atceramies Vladimira Iljiča Leņina vārdus 1918. gadā: «nenāk viss cilvēka prāts, viss tā ģenijs radīja tikai, lai vieniem sniegtu visus tehnikas un kultūras labumus, bet otriem atņemtu visnepieciešamāko — izglītību un attīstību. Tagad turpretim visi tehnikas brīnumi, visi kultūras iekarojumi kļūs par visas tautas īpašumu, un no šī laika cilvēka prāts un ģenijs nekad nepārvērtīsies varmācības līdzekļos, ekspluatācijas līdzekļos. Mēs to zinām, — un vai tad šī visdziženākā vēsturiskā uzdevuma dēļ nav vērts strādāt, nav vērts atdot visus spēkus? Un darba ļaudis veiks šo titanisko vēsturisko darbu, jo viņos apslēpjas talanti revolūcijas, atdzimšanas un atjaunošanas lieli spēki» (Leņins par kulturu un mākslu 265.—266. lpp.).

Izsekojot latviešu tautas dziesmu svētku vēsturei, mēs vēlreiz pārlicināties par mūsu — padomju kultūras spēku; esam lepnī par zemi un tautu, kurā dzīvojam un strādājam, ejot pretī lielajam komunisma laikam.

Latviešu tautai dziesma ir tuva un mīla ne tikai tagad, bet arī sirmā senatnē. Allaž tā pavadījusi mūsu tautu visās gaitās — darbā un atpūtā, priekos un bēdās.

Drūmajos verdzības gadsimtos, kad smags klaūšu un beztiesības jūgs gūlās pār mūsu zemi, tieši dziesma bija tā, kas pauda apspiesto darba ļaužu ilgas un apņēmību izturēt grūtības un izcīnīt brīvību. Pat viskumjākā dziesma, pauzdamā kopīgās bēdas un ciešanas, veica svarīgu uzdevumu — apvienoja un stiprināja tautu.

Tautas dziesmas lielo nozīmi latviešu tautas nacionālās apziņas uzturēšanā raksturo vācu baronu un mācītāju naidis pret šo dziesmu. Vāciešu naidu pret latvisko dziesmu zīmīgi raksturo buržuaziskajā vēsturē izslavētā pārvācotāja Vecā Stendera darbība. Viņš savu uzbrukumu uzsāka ar to, ka nopūlējās izsludināt latviešu tautas dziesmu par blēņu dziesmu. Svarīgi atzīmēt, ka vēl priekš nedaudziem gadiem tādu pašu valodu, tikai nedaudz aizmaskotu, runāja tāds latviešu buržuazijas folklorists kā Šmits, tādā kārtā uzskatāmi apliecinādams,

ka latviešu buržuazija darba tautu ienīst ne mazāk par vācu baroniem un mācītājiem.

Sevišķi svarīgu nozīmi dziesma Latvijā ieguva ap pagājušā gadsimta vidu. Nesalauzti un nepārvācoti izturējuši daudz gad-simtu verdzību, latvieši, attīstoties kapitalismam izveidojās par naciju. Un šajā procesā dziesma bija tā, kas veidoja nacionālās kulturas formas, kas deva arī iespējas pulcēties un organizēties. Daudzos pagastos un pilsētās nodibinājās dziedāšanas pulciņi, kuros sevišķi aktīvi piedalījās jaunatne. Blakus dziesmām šeit ritēja dedzīgas pārrunas par tautas vajadzībām un nākotni. Skolotāji, kas bija tā laika progresīvākā un inteligētākā tautas daļa, vadīja šo cildeno darbu.

Vācu baroni un mācītāji ļoti labi apzinājās, kādas briesmas viņu varai sagādā tautas apziņas augšana un stiprināšanās. Un tā kā dziesma jau bija kļuvusi par asu nacionālās cīņas ieroci, šie baroni un mācītāji mēģināja tautai viņas dziesmu nolaupīt.

Ap dziesmu un dziedāšanu iedegās sīva cīņa. Pēc 1860. gada koru skaits Latvijā, īpaši laukos, strauji pieauga. Radās doma par apvienotu koru koncertiem. Drīz vien šī doma sāka realizēties. 1864. gada Jāņos Kroņa Vircavas Vilkpēdās kāda Jelgavas skolotāja vadībā notika koncerts ar 6 koru piedalīšanos. Koncerta programā ievērojama vieta bija latviešu tautas dziesmām. Tas vācu baroniem un mācītājiem, protams, nepatika. Viņi kala plānus, kā latviešu dziesmu pakļaut savai varai. Palīdzīgu roku vāciešiem sniedza viņu kalpi no latviešu tautas vidus. Dedzīgais latviešu pārvācošanas piekritējs Dikļu mācītājs rakstnieks Juris Neikens savā draudzē sarīkoja dziesmu svētkus, kuros dziedāja tikai vācu garīgās dziesmas, turklāt vācu valodā. Lai gan Dikļu dziesmu svētki bija apmēros mazāki un saturā mazvērtīgāki par apvienoto koncertu Vilkpēdās, tomēr vāciešu interesēs Dikļu sarīkojumu izslavēja par latviešu dziesmu svētku tradīcijas sākumu.

Vāciešu centienus pakļaut mūsu dziesmu savai varai zīmīgi raksturo Kurzemes novada dziesmu svētki, kas notika Dobelē 1870. gadā. Šo svētku tapšanas gaita īsumā šāda.

Pirmā latviešu dziedāšanas biedrība «Līgo», kas jau vairākus gadus bija rosīgi darbojusies Jelgavā, 1869. gadā uzsāka priekšdarbus pirmo latviešu vispārīgo dziesmu svētku rīkošanai. Sanāca vairākas kora diriģentu apspriedes, izstrādāja svētku programmu, veica lielu daļu organizatorisko pasākumu. Tač šajā lietā iejaucās vācu muizniecība. Kurzemes gubernators vienas nedēļas laikā saņēma vairāk nekā piecdesmit vēstuļu ar piedraudējumu, ka muiznieki atstāšot Jelgavu vai arī lūgšot

caru sūtīt uz šejieni karaspēku, ja tumšajai zemnieku masai atļaušot ieplūst Jelgavā. Vācu baronu un mācītāju organizācija, kas zem «Latviešu draugu biedrības» maskas nopūlējās ar latviešu pārvācošanu, dziesmu svētku rikošanu pārņēma savās rokās. «Latviešu draugu biedrības» priekšnieks A. Bīlenšteins panāca, ka svētki neieguva vācu varai bīstamu raksturu. Tie notika nevis kulturalajā un administratīvajā centrā Jelgavā, bet gan klusajā provinces pilsētiņā Dobelē. Šeit galvenā loma bija garīgajām dziesmām.

Tomēr nekādi spaidi un viltības nevarēja apturēt nacionālās apziņas uzplūdus tautā. Doma par latviešu vispārīgo dziesmu svētku rikošanu kļuva arvien skaļāka un drošāka, tā kā to pilnīgi noraidīt vairs nebija iespējams. Progresīvākie latviešu sabiedriskie darbinieki jau 1872. gadā ierosināja praktiskus priekšdarbus svētku sagatavošanai.

Lielākā un bagātākā latviešu organizācija šajā laikā bija Rīgas latviešu biedrība. Bez tās līdzdalības dziesmu svētki nevarēja izdoties pietiekami kupli. Bet Rīgas latviešu biedrību vadīja bagātās latviešu buržuazijas pārstāvji, kurus nacionālais jautājums interesēja vienīgi kā peļņas un varas paplašināšanas līdzeklis. Tāpēc nebija viegli pierunāt šīs biedrības vadītājus Baumanī un Tomsonū uzņemties svētku organizēšanu. Viņi ļoti labi saprata, ka dziesmu svētki lielā mērā pacels rīkotāju autoritāti latviešu tautā, saprata arī, ka līdz ar to pieaugs viņu sabiedriskā vara un bagātība, bet baidījās vācu baronu un augstāko cara ierēdņu nelabvēlības. Tāpēc līdz pašai svētku dienai Rīgas latviešu biedrības vadība bija ļoti vēsa un atturīga. Beidzot, 1873. gadā laikā no 26. līdz 29. junijam svētki notika. Tie izvērtās par patiesi vēsturisku notikumu. No visiem Latvijas novadiem bija sabraukuši 45 kori ar vairāk nekā 1.000 dziedātājiem, klausītāju skaits pārsniedza 11.000.

Svētki sadalījās 3 daļās — garīgajā koncertā (kas tai laikā, protams, bija obligāts), laicīgā koncertā un dziesmu karā. Svētku svarīgākā daļa, kuru noklausījās vislielākais apmeklētāju skaits, bija laicīgais koncerts toreizējā Keizardārzā (tagadējā Viesturdārzā). Šajā koncertā dziedāja 16 dziesmas. 12 no tām bija latviešu komponistu darbi, pa lielākai daļai vēl tagad pazīstami un dziedāti. Piemēram — Jāņa Cimzes «Rīga dimd», «Jāņu dziesma», «Karavīri bēdājās», «Nu ardievu, Vidzemīte», Dāvida Cimzes «Kas tie tādi, kas dziedāja», «Maza biju, neredzēju», Kārļa Baumaņa «Daugaviņa māmuliņa» (Fr. Brīvzemnieka teksts). Priekšnesumiem bija augsts mākslinieciskais līmenis. Latviešu tauta spoži apliecināja savu disciplinētību un

kulturas skaistumu. To saprata visi — gan mūsu tautas draugi, gan ienaidnieki. Kad svētku izdošanās un lielā nozīme kļuva acīm redzama, visu godu un slavu Rīgas latviešu biedrības vadība veikli pievēca sev. Īstos lielā panākuma kaldinātājus — koru dirigentus un svētku idejas ierosinātājus aizmirsa.

Pirmie vispārīgie dziesmu svētki saistās ar diviem visai svarīgiem sabiedriskiem sarīkojumiem 26. un 27. jūnijā Ata Kronvalda vadībā sanāca pirmā latviešu skolotāju konference un 29. jūnijā notika 2. latviešu zemnieku sapulce, kuru vadīja R. Tomsons un Krišjānis Valdemārs. Tā laika sabiedrisko dzīvi un attiecības starp progresīvajiem un reakcionarijiem latviešu darbiniekiem spilgti raksturo strīds, kas radās svētku mielasta laikā Rīgas latviešu biedrībā. Kā jau tādos kopmielastos bija parasts, tika teikts daudz runu. Svētku virsdiriģents Jānis Cimze savā uzrunā mēģinājis pielabināties vāciešiem, slavinādams vāciešu palīdzību latviešu kulturas attīstībā pagātnē, tagadnē un nākotnē. Dobeles dziesmu svētku rīkotājs Bilenšteins, sekodams bēdīgi pazīstamajam Vecā Stendera paraugam, savukārt izteicās, ka latviešu tautas dziesmas esot bērnišķīgas. Kā vienam, tā otram «sludinātājam» asi atbildēja Atis Kronvalds, ar savu patriotisko uzstāšanos radīdams milzīgu sajūsmu publikā, īpaši jaunākajā paaudzē. Viņš kategoriski noraidīja pielabināšanos vāciešiem un uzsvēra, ka tieši tautas dziesmas, kaut arī tās 600 gadu ilgā laikā mēģinātas apspiest, palīdzējušas tautai dzīvot un saglabāt nacionālo apziņu. Nekādām vācu skolām vai vācu palīdzībai par to nav jāpateicas.

Neraugoties uz sabiedriskajām un ideoloģiskajām pretešībām, kas svētku laikā izpaudās, 1. latviešu vispārīgiem dziesmu svētkiem, kuru 75 gadu jubileju šogad svinēsim, bija milzīga loma latviešu nacionālās kustības tālākajā attīstībā. Pagastos un pilsētās dibinājās jauni kori, biedrības, bibliotekas, svētdienas skolas. Rosība un aktivitāte pārņēma plašas tautas masas. Veidojās jauni diriģenti un komponisti. Nākamo dziesmu svētku programma papildinās ar jaunu skaņražu — A. Jurjana un O. Šepska dziesmām. Trešajos vispārējos dziesmu svētkos, kas notika 1888. gadā, piemēram, jau darbojās 4 virsdiriģenti — Bētiņš, Zīle, Andrejs Jurjāns un Ernests Vigners, apvienotie kori dziedāja Baumaņa Kārļa, Cimzes, Andreja Jurjāna, Ores, Straumes, Šepska, Vignera un Jāzepa Vītola dziesmas.

Nemitīgi auga arī dziedātāju skaits. Ceturtajos dziesmu svētkos 1895. gadā Jelgavā jau piedalījās 203 kori ar 5.203 dziedātājiem.

Bet tieši ap šo laiku latviešu dziesmu svētki un dziedāšana koros strauji sāka zaudēt savu nozīmi.

Jau agrāk bija redzams, ka pašā latviešu tautā nav un nevar būt īstas interešu kopības. Nemantīgākā tautas daļa — darbaļaudis centās izkopt savu nacionālo apziņu un patstāvību, jo tikai tādā ceļā bija izredzes atbrīvoties no vācu baronu un kapitalistu jūga. Bagātākā tautas daļa — topošie gruntnieki laukos un buržuazija pilsētās, turpretim mēģināja pielabināties vāciešiem, jo tagad viņiem bija kopīgas intereses. Gruntnieki laukos, tāpat kā dažādi tirgotāji, namīpašnieki un citi buržuji no latviešiem pārvērtās par bagātņiekiem, kuriem tauta vienaldzīga. Izlikšanās par latviešiem, tautiska izkārtne viņiem bija vajadzīga, lai ērtāk būtu piepildīt savus naudas makus uz nemantīgo tautas brāļu rēķina un lai izmantotu latviešu tautu par atbalstu latviešu bagātņieku saimnieciskajā konkurencē ar citu tautību kapitalistiem. Saviem savtīgajiem mērķiem latviešu buržuazija un lielgruntnieki izmantoja arī kulturalos pasākumus, pirmā kārtā — tautas svētku ideju.

Plaisa starp bagātņiekiem un darbaļaudīm kļuva arvien dziļāka. Paplašinoties rūpniecībai Rīgā un citās lielākajās Latvijas pilsētās 19. gadsimta beigās pieauga strādnieku skaits. Kapitalistu neapmierināmās peļņas kāres dēļ darbaļaudžu stāvoklis gadu no gada kļuva grūtāks. Arī lauku darbaļaudis — kalpi un graudnieki stiga arvien dziļākā nabadzībā.

Gluži dabiski, ka šādos apstākļos tautas lielākā daļa pirmā kārtā interesējās par aktīvu politisku cīņu pret valdošajām šķirām — muižniecību un buržuaziju. Strādnieki un lauku darbaļaudis sāka saprast, ka vispirms jāatbrīvojas no visu tautību kapitalistiem, un tikai tad var būt runa par nacionālu brīvību. Līdz ar to interese par organizētu dziedāšanu un dziesmu svētkiem tautā mazinājās it īpaši tāpēc, ka latviešu buržuazija šos sarīkojumus pārvērta par bezidejisku mazošanas ar tukšām runām un trokšņainiem kopmielastiem. Dziesmu svētkus pārvērta par tribīni, no kuras sludināja melīgās idejas par latviešu tautas vienlīdzību un vienību. Dziesmu svētki buržuazijai bija vajadzīgi, lai apmiglotu darbaļaudis apziņu par savas šķiras interesēm, par revolucionaras cīņas nepieciešamību. Tomēr līdz pirmajam pasaules karam latviešu strādniecība vispārējos dziesmu svētkus neapkaroja, jo tie vēl vienmēr bija zināma demonstrācija pret vācu baroniem un cara patvaldību.

Sabiedrisko nozīmi dziesmu svētki galīgi zaudēja buržuaziskās Latvijas laikā. Tad šos svētkus rīkoja, lai zemes iekšienē un ārzemēs parādītu, ka Latvijā nav cīņas starp strādņiekiem un kapitalistiem, ka latviešu strādņieks un nabadzīgais zemņieks

apmierināts ar saviem kaklakungiem — valdošajām šķirām. Kora dziesmas un dziesmu svētkus organizēja arī tādēļ, lai iepotētu tautā nacionalu šovinismu, naidu pret citām tautām. Protams, latviešu darbaļaudis šādus svētkus neatbalstīja un ja tur piedalījās, tad tikai savu saimnieku spiesti.

Jaun Jura Neikena rīkotajos Dikļu dziesmu svētkos sākās mēģinājums nozagt latviešu tautai, latviešu darbaļaudīm viņu krāšņo rotu un aso brīvības cīņas ieroci — dziesmu. Buržuaziskās Latvijas laikā šā zādzība piepildījās līdz galam.

Nodibinoties padomju varai latviešu darbaļaudis atguva visas savas materialās un kulturalās vērtības, atguva arī savu dziesmu. Tauta tagad kļuvusi savas zemes un savas dzīves īstenais saimnieks. Šodien mūsu dziesma skan no brīvas un spēcīgas krūts. Nokratīti visi kaklakungi, uzvarēts mūšsenais ienaidnieks — vācu iebrucēji. Veidojas jauna skaista dzīve. Kā no zemes izaug varenas rūpnīcas, gaišas skolu ēkas, slaidi tilti. Viss tas pieder mums pašiem. Kā lai par to nepriecājas, kā lai nedzied skanīgu, liksmu dziesmu!

Šādu liksmu dziesmu latviešu tauta dziedās šovasar Padomju Latvijas dziesmu svētkos, kurus rīko, lai atzīmētu pirmo vispārējo dziesmu svētku 75 gadu jubileju. Tātad šī gada svētkiem būs divējāda nozīme. Tā būs atcere lielam cildenam notikumam pirms 75 gadiem un tie būs pirmie padomju, pirmie īsti brīvie un priecīgie dziesmu svētki Latvijā.

Gadsimtiem ilgajā vēsturē latviešu tauta radījusi lielu un bagātu nacionalu kulturu. Lai cik melni arī bijuši kādreiz apspiestības un nebrīvības gadi svešu kungu jūgā, lai kā centās kādreiz pašmāju buržuaziskie nacionalisti tautas mākslu piemērot savai izkurtējušai gaumei, savām plēsonīgām ekspluatācijas interesēm, padarīt to seklu un bezidejisku, — taču tautas radošo ģeniju nav spējuši aplāpēt ne uz brīdi. Gadsimteņu gaitā radītās kulturas vērtības nav iznīcināmas. Tautas kultūra un pati tās radītāja — tauta — nav iznīcināma.

Izgājusi vesela un koša cauri visiem vēstures pārbaudījumiem, latviešu tautas māksla tikai tagad, padomju iekārtas apstākļos, ieguva iespēju neaprobežoti attīstīties un plaukt. Nav virs zemes valsts, kas tā rūpētos par jebkuras tautas nacionalās kulturas attīstību, kā tas ir Padomju Savienībā.

*Latvijas PSR Ministru Padomes
Kulturas un izglītības iestāžu Komiteja*

JT 06648. Paraksts iespiešanai 1948. gada 6 aprīlī.
Papīra formāts 61 × 86 cm. Metiens 1000. Pas. Nr. 5513.
Iespēsts Latvijas Poligrafresta 1. tipogr. «Cīņa» Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0313039133

